

Les característiques de la immigració occitana a l'Alt Empordà abans de 1640

Per Alexandra Capdevila Muntadas

Resum

A partir del buidatge de la Matricula de francesos de 1637 de les poblacions de l'Armentera, Cadaqués, Empúries, la Selva de Mar, Llançà, i Roses s'analitza la immigració occitana a l'Alt Empordà: procedència, edat d'arribada, ocupació, anys de permanència, estat civil, etc. Es compara el comportament de la immigració a aquestes poblacions empordaneses, que estarà condicionada per la proximitat als llocs de procedència, amb altres del Maresme, més allunyada, per veure si hi ha un mateix patró de comportament.

Paraules clau

Immigració occitana, característiques de la immigració occitana, Matricula de francesos de 1637, Alt Empordà

Abstract

The French Register from 1637 of the villages Armentera, Cadaqués, Empúries, la Selva de Mar, Llançà and Roses leads to an analysis of the Occitan immigration in the Alt Empordà: origin, age at arrival, occupation, time of permanency, marital status, etc. The immigration behaviour in these villages of the Empordà, which would be conditioned by the proximity to the places of origin, is compared to those of places in the Maresme, further away, to find out if there was a similar pattern of behaviour.

Keywords

Occitan immigration, characteristics of Occitan immigration, French Register of 1637, Alt Empordà

DOI: 10.2436/20.8010.01.79
IEE, Figueres, (2011), p. 217-236

INTRODUCCIÓ

A l'any 1620 Francesc Soler afirmava en referir-se a les cases estrangeres establertes al Principat de Catalunya que *“de franceses hay a millares y no hay parte alguna de Cataluña donde no se encuentren”*.⁽¹⁾ Precisament, uns anys més tard, les declaracions de les autoritats barcelonines corroboraven les impressions de Soler. Així, al 1639 s'estimava que al Principat vivien “moltíssims milenars de francesos” disseminats per tota la geografia catalana.⁽²⁾

Tanmateix tota aquesta munió de nouvinguts s'haurien establert en unes determinades àrees si ens atenem a les dades proporcionades per la historiografia. Així, en els pobles petits i estrictament rurals la presència francesa hauria estat més reduïda, entre un 5 i un 10%. Per contra, el percentatge més elevat d'immigrants occitans es donaria a la zona litoral i en els llocs d'activitat econòmica diversificada, on els tants per cents de l'ordre del 25 al 30% no eren gens estranys.⁽³⁾

Si es té present la situació geogràfica de l'Alt Empordà, aquesta comarca acomplia tots els requisits necessaris per obtenir uns percentatges elevats. Malauradament no es disposa, per ara, de cap estudi local ni de conjunt sobre la immigració francesa a la comarca.⁽⁴⁾ Tanmateix, les poques informacions i dades de què disposem per a diversos llocs de l'àrea empordanesa indiquen una presència important d'immigrants francesos. Així, quan el viatger francès Joly va passar per Figueres el 1603, va remarcar el gran nombre de francesos, en realitat occitans de l'Alta Alvernia o d'altres contrades que hi havia establerts com artesans.⁽⁵⁾

Cal tenir present que la història de l'Empordà del sis-cents va estar marcada pels efectes de la Revolta Catalana de 1640, que va afectar brutalment aquesta comarca; especialment a causa dels allotjaments que provocaren la

1. CARRERA PUJAL, J., *Historia Política y Económica de Cataluña*, Barcelona, 1946, vol. I, p. 386.

2. NADAL, J.; GIRALT, E., *La population catalane de 1553 a 1717. L'emigration française et les autres facteurs de son développement*, Paris, 1960. *La immigració francesa a Mataró durant el segle XVI*, Mataró, 1966.

3. GUAL, V., “Corrents migratoris a la Mediterrània”, dins *Actas del Congreso de Felipe II y el Mediterráneo*, Barcelona, 1998, vol. I, p. 65-76.

4. BUSQUETS DALMAU, J., “Història i historiografia de l'Empordà al començament de l'Edat Moderna: segles XVI i XVII. Estat de la qüestió i informació obre els arxius”, dins *Jornades d'Història de l'Empordà: homenatge a J. Pella i Forgas*, Girona, 1987, p. 153-188.

Agraïxo a Arnald Plujà per haver-me facilitat les referències bibliogràfiques sobre Llançà. PLUJÀ, Arnald, *Llançà al segle XVII*, Llançà, 2003; “La immigració francesa al segle XVII a Llançà (I)” *Farella. Revista de Llançà*, núm 18, p. 18-20; “La immigració francesa al segle XVII a Llançà (II)” *Farella. Revista de Llançà*, núm 20, p. 22.

5. BOLÓS MASCLANS, J., *Com veieren els Països catalans alguns viatgers del segle XVI*, Barcelona, 1980. COLLS, J., “Immigració francesa i repressió a la Catalunya del segle XVI. Alguns exemples del comtat Empúries”, *Annals de l'Institut Estudis Empordanesos*, 35, (2002), p. 199-223.

rebel·lió popular (saqueig de Palafrugell i de Calonge). Cal retenir també que la guerra de Catalunya va tenir en bona part com a escenari l'Empordà. Al marge de tot això, cal esmentar que partir de 1659 amb la pèrdua del Rosselló, l'Alt Empordà es va transformar en terra de frontera.

Així doncs, tenint present aquest context la nostra comunicació consistirà a analitzar les característiques de la immigració occitana a sis localitats empordaneses (l'Armentera, Cadaqués, Empúries, la Selva de Mar, Llançà, i Roses) abans de l'esclat de la Revolta dels Segadors de 1640. Igualment, l'altre dels objectius d'aquesta comunicació residirà en escatir si s'aprecia un patró de comportament diferenciat entre els immigrants francesos establerts a l'Alt Empordà (major presència d'immigrants temporers, forasters de més edat o major presència de dones franceses a causa de la proximitat amb la frontera) i la resta d'immigrants que es van establir a d'altres enclavaments de la geografia catalana.⁽⁶⁾

Amb tot, cal recordar l'origen d'aquesta font. Així en el marc de les hostilitats amb França es va ordenar la confecció d'una minuciosa matrícula. En aquest document, hom havia de fer constar tots els francesos establerts a la costa catalana des de Salses fins a Tortosa, els quals havien de declarar llurs noms, edat, procedència, nivell de riquesa, professió, anys de residència a Catalunya i a la localitat, estat civil, nacionalitat de l'esposa, nombre de fills i parents ubicats en el territori català. Tanmateix només disposem d'informació sobre la situació d'aquest col·lectiu fins al 1637 –data en què es va confeccionar la nòmina–, la qual cosa ens impedeix conèixer quina va ser la seva situació a partir de 1640 i especialment quins efectes va tenir sobre ells el tractat dels Pirineus de 1659.

Malgrat el risc d'ocultació –també existent en els registres de matrimonis– les dades proporcionades per la Matrícula de 1637 constitueixen –com tindrem ocasió de comprovar– una valuosa font per aproximar-se des d'un altre punt de vista a aquest flux migratori i conèixer quina va ser la seva situació a l'Alt Empordà just abans que aquesta comarca es transformés en terra de frontera.

QUANTIFICACIÓ I CRONOLOGIA DE LES ARRIBADES

Des de Salses fins a Tortosa, la Matrícula de 1637 va comptabilitzar 2.455 forasters francesos dels quals només un 14% estaven concentrats a l'Alt Empordà. Dins de la comarca, les localitats que van aplegar un major nombre

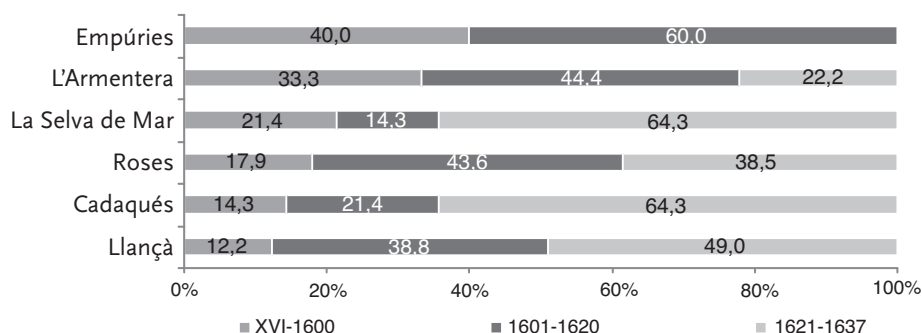
6. ACA, Consell d'Aragó, lligall 551, quadern 3.

de forasters van ser Torroella amb 138 occitans, seguit de Llançà amb 54 i Sant Pere Pescador amb 41. En canvi, a la banda baixa, van sobresortir l'Armentera amb 17 i Empúries amb 5.

La confrontació d'aquestes dades amb el creixement experimentat per les localitats de la mostra entre 1553 i 1708 ens revela que només a Llançà la major presència de francesos hauria pogut afavorir aquest creixement demogràfic, ja que a la resta de localitats el creixement demogràfic hauria estat més moderat.⁽⁷⁾

L'anàlisi de la cronologia de les arribades dels francesos matriculats permet apreciar una tendència ascendent a mesura que hom s'aproxima al 1637. Així i tot la confrontació d'aquests resultats amb els obtinguts al Maresme revela que tot i seguir la mateixa tendència, a l'Alt Empordà el percentatge de forasters arribats a finals del segle XVI va ser sensiblement superior –un 23,2% en front d'un 16,6% del Maresme– i en canvi la proporció de nouvinguts entre 1630-1637 va ser menor que en el Maresme –un 39,7% respecte a un 45,6% del Maresme–.⁽⁸⁾

**Cronologia de les arribades dels francesos matriculats
(Base: assenyalen l'any d'arribada a Catalunya.
Resultats expressats en percentatge)**

Font: ACA, Consell d'Aragó, lligall 551, quadern 3.

7. IGLÉSIES, J., *Estadístiques de població de Catalunya el primer vicenni del segle XVIII*, Barcelona, 1974. *El Fogatge de 1553*, Barcelona, 1981.

8. CAPDEVILA MUNTADAS, A., "La Matricula de 1637. Una radiografia dels francesos residents al Maresme", *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, vol. XLIV, p. 233-246. *Pagesos, mariners y comerciants a la Catalunya litoral. El Maresme a l'època moderna*, Tesi Doctoral, Barcelona 2004. *Quan els immigrants venien del nord. L'allau francesa a la comarca del Maresme*, II Beca d'investigació del Masnou, 2005. Treball inèdit.

Així i tot la menor presència de nouvinguts arribats a les darreries del segle XVI s'explicaria perquè si eren temporers ho haurien deixat per l'edat o pel casament amb una catalana, i si eren permanents haurien amagat el seu origen en considerar-se del país. Malgrat tot, en la matrícula sovintegen els forasters que portaven més de mig segle de residència al Principat. A tall d'exemple esmentem Pere Romanyach, veí de Roses, que sobresurt per ser un dels occitans que portava més anys vivint al Principat. Havia arribat a l'Empordà tan petit que ni tan sols recordava quin era el seu lloc d'origen. En el decurs d'aquesta seixantena d'anys de residència a la comarca s'havia casat amb una catalana, havia tingut tres fills i una filla i fins i tot havia aconseguit aplegar un important patrimoni.

En contrast amb Romanyach, n'hi havia que feia menys d'un any que vivien al Principat. Per exemple, Pere Pons, natural de Mirapeis, portava un mes i mig de residència a terres catalanes. Tot i estar casat a França, s'havia desplaçat a la Selva de Mar on tenia cosins per poder col·laborar en les tasques del camp.

En definitiva, segons les dades aportades per aquest document, la màxima afluença d'occitans cap a terres catalanes hauria tingut lloc entre 1611 i 1637. Amb tot, no s'ha de menystenir tampoc el gruix d'immigrants que confessaven haver arribat al segle XVI.

ÀREES DE PROCEDÈNCIA

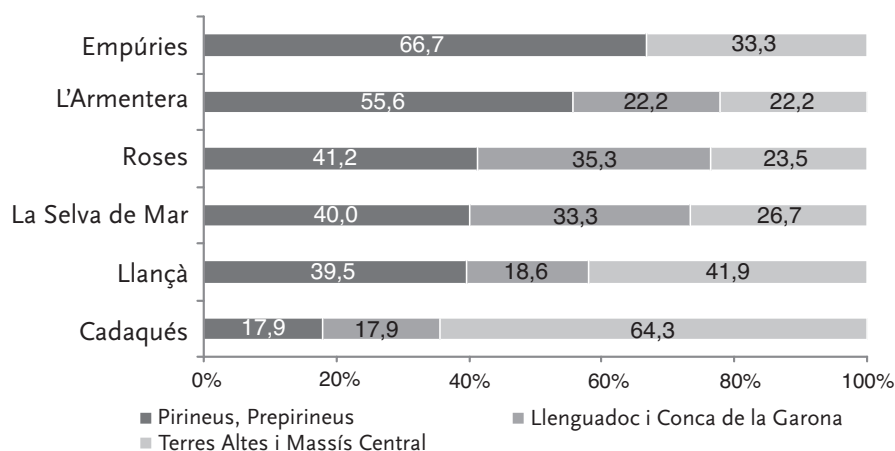
Jordi Nadal i Emili Giralt⁽⁹⁾ van distingir tres grans àrees immigratòries: Pirineus i Prepirineus, Terres Altes i Massís Central i Llenguadoc i Conca de la Garona. Tot seguit analitzarem la procedència dels nouvinguts occitans arribats a les terres empordaneses a partir de la informació subministrada per la Matrícula de 1637.

A diferència de les partides d'esposalles, la informació aportada per aquesta nòmina es caracteritza per la seva extraordinària precisió. No obstant això, desconeixem la naturalitat dels matriculats aproximadament en un 16,1% dels casos. Cal destacar, però, el cas d'Empúries on la proporció de forasters que declaren desconèixer la seva procedència és molt elevada. Molts d'ells havien arribat de petits i havien passat pràcticament tota la seva vida en terres catalanes. A més el fet que no tinguessin parents a la comarca ha impedit que poguéssim anar a la declaració del familiar per esbrinar-ne la seva procedència.

9. NADAL, J.; GIRALT, E., *Immigració i redreç...*

L'anàlisi de la Matrícula de 1637 evidencia un lleuger predomini dels oriünds dels Pirineus i Prepirineus (43,5%), seguit de ben a prop pels naturals de les Terres Altes i Massís Centrals (35,3%) i en darrera posició se situen els originaris del Llenguadoc i de la Conca de la Garona (25,5%). Aquesta distribució percentual contrasta amb els resultats assolits en altres comarques catalanes. Així, per exemple, al Maresme set de cada deu matriculats eren naturals dels Pirineus i Prepirineus.⁽¹⁰⁾ Tal vegada aquesta hegemonia caldria atribuir-la al temps en què es va dur a terme la Matrícula al Maresme, ja que va coincidir en el període que els immigrants temporers pirinencs acostumaven a baixar per col·laborar en la recollida de la collita.

Principals zones de procedència dels francesos matriculats (Base bisbat conegut)

Font: ACA, Consell d'Aragó, lligall 551, quadern 3.

No obstant això, l'anàlisi de cadascuna de les poblacions de la mostra permet apreciar l'existència d'unes pautes força diferenciades. Així, en el cas d'Empúries i l'Armentera més de la meitat dels matriculats havien nascut a l'àrea pirinenca i prepirinenca. En canvi, a Cadaqués, els nouvinguts d'aquesta demarcació no arribaven al 18%, la qual cosa s'explicaria per la gran importància que va tenir el col·lectiu de les Terres Altes i el Massís Central.

10. CAPDEVILA MUNTADAS, A., *Pagesos, mariners y comerciants ...; Quan els immigrants venien del nord ...*

En relació amb les principals diòcesis d'origen, els matriculats a l'Alt Empordà van procedir per ordre decreixent de Rodés (Terres Altes i Massís Central), seguit de Sant Flor (Terres Altes i Massís Centrals), Mirapeis (Pirineus i Prepirineus) i Albi (Llenguadoc i Conca de la Garona). Una vegada més, la confrontació d'aquests resultats amb els obtinguts al Maresme confirmen fins a quin punt la immigració occitana va seguir unes pautes de comportament molt heterogènies. Així, a diferència del Maresme, on bona part dels matriculats provenien de Comenge, a l'Alt Empordà la presència d'immigrants d'aquesta diòcesi va esdevenir merament testimonial (2%) i van abundar els originaris de Rodés.

El seguiment de les localitats de procedència dels matriculats revela la prevalença de determinats pobles en una mateixa localitat: Riupeyroux (Rodés) a Cadaqués; Riucros (Mirapeis) a la Selva de Mar i Carla-de-Roquefort (Mirapeis) a Llançà. Tot plegat vindria a demostrar fins a quin punt aquest flux migratori va ser de caràcter col·lectiu, on familiars i veïns de la mateixa vila o de localitats properes dirigits per una persona de més edat marxarien plegats cap "*Eldorado català*". Tot i que a la llarga les ofertes de feina els anirien disseminant per la geografia catalana, en una primera fase romandrien plegats.

En aquest sentit, cal esmentar els estudis de Potrineau sobre els segles XVII i XVIII que han evidenciat que aquest comportament es donaria preferentment entre els habitants del Baix Llemotges (Tulle), Rouergue (Rodes, bisbat d'on provenien molts dels matriculats empordanesos) i l'antiga província de l'Auvèrnia (diòcesi de Clermont, Sant Flor). Aquest anomenat model auvernès es caracteritzava pel fet que la sortida de casa dels joves formava part del cicle reproductiu familiar: el mosso emprèn el seu viatge confiat per la seva família a un parent o un veí, cap al lloc de destí on és acollit per altres familiars. Després d'una estada prolongada, el seu retorn es produeix quan els estalvis acumulats al país veí li asseguren el matrimoni amb una pubilla.

No obstant això, no totes les trajectòries van seguir el mateix patró. N'hi va haver que van fracassar en el seu projecte i es van veure immersos en la misèria. En d'altres casos la mort els va sorprendre en terra forana fet que ha permès deixar el seu rastre en la documentació sota la forma d'un testament dictat amb urgència o fins i tot casos en què el matrimoni amb una catalana va provocar l'arrelament definitiu al país d'acollida.⁽¹¹⁾

11. AMALRIC, J. P., "Les migrations françaises en Espagne à l'époque moderne (XVIè-XVIIIè siècles)", dins *I Conferència Europea de la Comisión Internacional de Demografía Histórica*, Santiago de Compostel·la, 1993, vol. I, p. 327-346.

EL PERFIL PROFESSIONAL DELS NOUVINGUTS

Després del seu llarg periple, no sembla que els occitans s'haguessin trobat amb massa obstacles a l'hora de trobar feina a Catalunya. A les darreries del segle XVII, Esteve de Corbera constatava que *“los franceses trabajan la agricultura, labran los campos, guardan los ganados, benefician las haciendas y se emplean en todo lo que imaginan les ha de ser de algun provecho”*.⁽¹²⁾ Aquesta voluntat de treballar en tot allò que els sorgís va propiciar que esdevingués una mà d'obra molt preuada. Cal recordar que en aquells moments les terres catalanes i empordaneses estaven pràcticament deshabitades a causa dels efectes de la crisi de la baixa edat mitjana.

Malgrat que probablement aquests nouvinguts van haver d'acceptar les tasques més feixugues, en el decurs del temps molts haurien pogut millorar la seva situació professional, ja fos conreant la seva pròpia peça de terra o d'altri mitjançant un contracte de masoveria, ja fos realitzant algun ofici relacionat amb la construcció. En aquest sentit resulta interessant reproduir un *mémoire* de 1698 sobre la généralité d'Alvèrnia que explicava que *“le surplus de l'industrie des habitants consiste au grand nombre qui en sort pour aller en Espagne aux offices utiles que les espagnols tiennent au-dessous d'eux”*.⁽¹³⁾ El text continua *“comme porter de l'eau, passer les chevaux, couper les bleds, servir de maçons et autres de cette nature: on sait que ces sortes d'offices se font en Espagne uniquement par les Françaises qui y passent tous les ans de l'Auvergne, du Limousin, de la Marche, Armagnac, Quercy, Rouergue et autres pays”*.

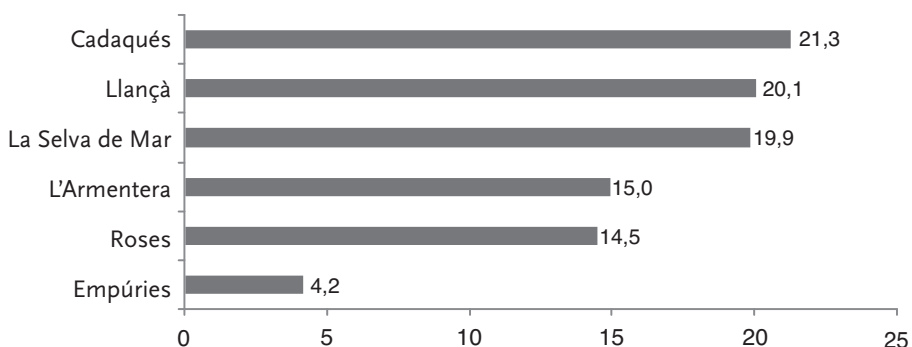
Gràcies a la minuciositat de la Matricula de francesos de 1637 podem aproximar-nos a l'edat d'arribada d'aquest contingent de treballadors a Catalunya. Aquest element pot ser molt revelador, ja que com més joves arribaven més difícil hauria estat que tinguessin una qualificació professional. En general, la bibliografia estima que una bona part dels forasters que van arribar a terres catalanes eren homes sense ofici, motiu pel qual es van dedicar a col·laborar com a bracers a les explotacions agrícoles. Malgrat tot, Nadal i Giral⁽¹⁴⁾ van constatar que els oriünds de les Terres Altes i el Massís Central haurien arribat a una edat lleugerament més tardana, fet pel qual disposarien d'una major especialització. Majoritàriament molts d'ells destacaven per ser excel·lents mestres de cases i picapedrers.

12. CORBERA, E., *Cataluña Ilustrada. Contiene su descripción en común y particular con las Poblaciones, Dominios y Successos, desde el principio del Mundo asta que por el valor de su Nobleza fue libre de la Opresión Sarracena*, Nàpols, 1678, p. 31.

13. NADAL, J.; GIRALT, E., *Immigració i redreç ...*, p. 12 i ss.

14. *Ibidem*, p. 188-189.

Mitjana d'edat d'arribada dels immigrants francesos segons la Matricula 1637

Font: ACA, Consell d'Aragó, lligall 551, quadern 3.

El càlcul de l'edat d'arribada al Principat dels francesos matriculats a Empúries, l'Armentera, la Selva de Mar, Llançà, Cadaqués i Roses ens revela que se situava entorn als gairebé setze anys. Per poblacions, Empúries va ser la localitat on els nouvinguts van travessar els Pirineus en una edat més primerenca (4,2 anys). A l'altre extrem, hi trobem Cadaqués on la mitjana d'edat d'arribada estava en els 21,3 anys. Per tant, tot i l'existència d'algunes especificitats, el gruix dels matriculats confessava haver travessat el Pirineus en una franja d'edat compresa entre els onze i els vint anys.

Malgrat tot, cal remarcar alguns casos excepcionals. Per exemple, el francès de més edat documentat a les poblacions analitzades va correspondre a Joan Catie inscrit a Llançà i natural del bisbat pirinenc de Mirapeis que va arribar a terres catalanes a l'edat de 55 anys. A la Selva de Mar detectem, igualment, un pirinenc del mateix bisbat de Mirapeis que havia arribat a l'edat de 50 anys i es dedicava al conreu de la terra. En tots aquests casos, malgrat que havien creuat els Pirineus a una edat madura no disposaven de cap qualificació professional. Amb tot, cal tenir present que una bona part d'aquests forasters estaven casats a França i venien a la comarca per col·laborar puntualment en les tasques del camp. En aquest cas la immigració responia a uns altres objectius. Es tractava d'obtenir uns ingressos complementaris als que ja tenien al seu lloc d'origen. Qui sap, doncs, si a les seves poblacions no treballarien com a teixidors, sabaters o mestres de cases.

La nòmina se centra, també, en aquella proporció de francesos que van venir a Catalunya quan eren infants. Així en la confessió de Joan Ginesta, traminer de la Selva de Mar, s'afirmava que l'havien portat de petit. En altres

casos, com el de Joan Pons de Llança, s'assenyalava que havia viscut tota la seva vida a l'Empordà, per la qual cosa desconeixia a quina edat havia marxat de França.

En el moment de la confecció de la matrícula, la mitjana d'edat dels inscrits a l'Alt Empordà se situava entorn als quaranta anys, mentre que al Maresme no arribava als 37 anys. Probablement, l'explicació d'aquesta diferència caldria buscar-la en l'emplaçament geogràfic de la comarca. Per la seva proximitat amb la frontera, l'Alt Empordà hauria estat un dels primers territoris en rebre la immigració occitana. D'aquí la importància del col·lectiu arribat a les acaballes del segle XVI i el fet que els matriculats fossin de més edat. En canvi, el perfil de l'immigrant maresmenc responia a unes característiques diferents: era més jove i portava menys de cinc anys d'estada al país. Sens dubte, l'anàlisi d'altres elements ens permetrà confirmar aquesta hipòtesi.

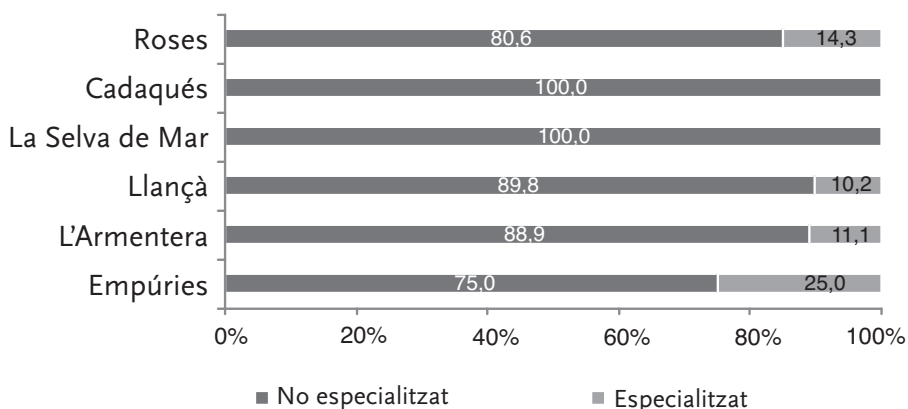
L'anàlisi del perfil socioprofessional dels matriculats evidencia que al conjunt de la comarca, aproximadament gairebé nou de cada deu immigrants treballaven en tasques poc qualificades (conreu de la terra, pastura del ramat, pesca o transport de mercaderies) en contrast amb un de cada deu que exercia algun ofici de caire més especialitzat. A totes les localitats de la mostra van predominar els immigrants dedicats a tasques poc qualificades. Així i tot, l'única població on els forasters amb ofici van adquirir una certa representació va ser a Empúries, on aproximadament un de cada quatre matriculats en treballava. Precisament, cal retenir que la mitjana d'edat d'arribada dels occitans a aquesta vila es caracteritzava per ser molt primerenca.

En aquest sentit l'encreuament de l'edat d'arribada a Catalunya amb el perfil professional dels immigrants permet corroborar fins a quin punt l'edat d'arribada va condicionar la qualificació del nouvingut. Així com més grans arribaven a Catalunya les probabilitats de treballar amb feines poc qualificades augmentaven. A tall d'exemple, si la mitjana d'edat d'arribada dels immigrants francesos al Principat no arribava als setze anys, aquells que treballaven amb feines no especialitzades destacaven per haver arribat als dinou, mentre que els dedicats a alguna activitat més qualificada no superaven els catorze anys.

Igualment cal remarcar com l'edat d'arribada i la procedència del nouvingut influïen també en la qualificació professional de l'immigrant. A mesura que hom s'allunyava de la frontera, la probabilitat que el foraster acabés exercint una feina qualificada s'incrementava. Així, sis de cada deu matriculats dedicats a una tasca qualificada provenien de les Terres Altes i el Massís Central.

Tanmateix, arribats a aquest punt, cal plantejar-se quin era l'element més determinant si l'edat d'arribada a Catalunya o l'àrea de procedència. El

Perfil professional dels francesos matriculats (Resultats expressats en percentatge. Base ofici conegut)

càlcul de la mitjana d'edat d'arribada segons la procedència geogràfica revela que els naturals dels Pirineus i Prepirineus es distingien per haver marxat dels seus llocs d'origen a una edat més tardana (entorn als vint anys). Cal pensar que el veïnatge amb Catalunya afavoria que en aquells períodes de males collites o dificultats econòmiques la immigració cap al sud es convertís en una solució per obtenir uns guanys complementaris. Per contra, els naturals de les Terres Altes i el Massís Central ho haurien fet en una edat lleugerament més primerenca (al voltant dels disset anys), fet que podria explicar la major proporció de treballadors especialitzats.

Per tant, es pot concloure que l'àrea de procedència del nouvingut influïa en l'ocupació del nouvingut a Catalunya. En el cas dels pirinencs i prepirinencs, el fet d'haver arribat a Catalunya en una edat més tardana propiciava que s'acabés dedicant a tasques poc qualificades. En canvi, en el cas dels naturals de les Terres Altes i el Massís Central cal plantejar-se la hipòtesi que a causa d'haver arribat a una edat més primerenca això hauria propiciat que poguessin entrar en el taller d'algun artesà com a aprenent.

Per sectors econòmics, les feines vinculades al conreu de la terra van esdevenir la principal ocupació dels matriculats establerts a la totalitat de les localitats de la mostra; tret d'Empúries. En segon lloc, destacaven els matriculats dedicats a la ramaderia, a la fusta i la construcció. Per la seva banda, a Empúries, el sector econòmic que va aplegar més immigrants va ser el de la fusta i la construcció. Sens dubte, la importància de la construcció

naval així com la necessitat de disposar de mestres de cases i manobres per poder ampliar esglésies i edificar noves cases explicarien el seu pes dins el col·lectiu estranger.

Amb tot, la lectura de la matrícula posa de relleu fins a quin punt aquests forasters s'ocupaven en tot allò que els podia donar feina. És en aquest sentit que cal interpretar la localització en la matrícula d'expressions com aquestes "*fa de treballador però que algunes vegades fa de pastor*" o d'altres com la d'Antoni Gasto en què assenyalava que "*visch treballant seguint los amos y part pescant al riu*". D'aquí els recels i les suspicàcies que van despertar entre la població autòctona.

Així doncs, segons es desprèn de les dades aportades per aquest registre, els francesos es van consolidar en una mà d'obra no especialitzada que es va dedicar preferentment a treballar la terra i de manera més marginal a la ramaderia, a la fusta i la construcció.

ÀMBITS DE SOCIABILITAT

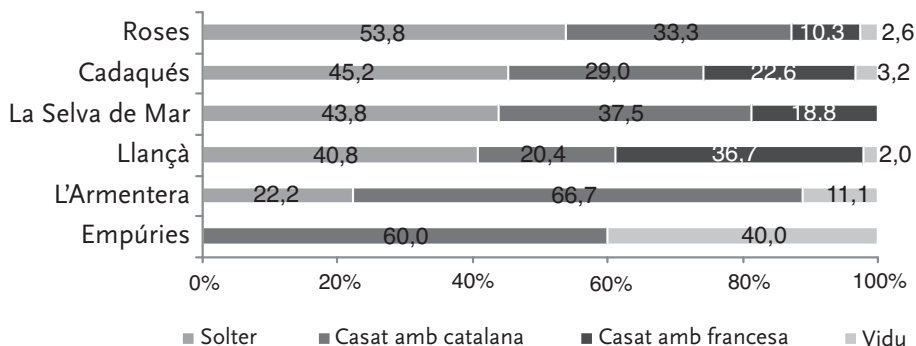
La Matrícula de 1637 ens permet conèixer també quin era l'estat civil d'aquest col·lectiu en un moment determinat. Tanmateix el fet que aquesta nòmina aplegui indistintament els francesos permanents i els temporers pot distorsionar els resultats. Així i tot, el seu estudi ens revela que els casats amb una catalana van esdevenir el grup més nombrós (41,2%), seguit de prop pels solters (34,3%) i en tercer lloc pels esposats amb una francesa (14,7%). La confrontació d'aquests resultats amb els obtinguts a la comarca veïna del Baix Empordà permet constatar l'existència d'un comportament força similar. Així, els casats amb una catalana van ser el col·lectiu més nombrós (45,3%), seguit pels solters (31,4%) i els casats amb francesa (11,6%).⁽¹⁵⁾

Per poblacions, cal destacar l'existència d'uns comportaments molt desiguals. Així, mentre que a Cadaqués, Roses, la Selva de Mar i Llançà els occitans sense lligams afectius van ser majoritaris, a Empúries i l'Armentera van proliferar els casats amb una catalana.

L'encreuament de l'edat d'arribada a Catalunya amb l'estat civil esdevé molt revelador. Així, segons es desprèn dels resultats obtinguts, com més joves arribaven les possibilitats de casar-se amb una donzella del país augmentaven i viceversa. Dins el col·lectiu de matriculats casats a Catalunya,

15. CORREDOR PLAÇA, A.M., "La vida dels francesos residents a la costa del Baix Empordà", *Revista Estudis del Baix Empordà*, núm. 19, p. 69-100.

Estat civil dels francesos matriculats (Resultats expressats en percentatges)

Font: ACA, Consell d'Aragó, lligall 551, quadern 3.

el grup més nombrós va correspondre a aquell que havia abandonat el seu país durant la infantesa. Disposem de molts exemples, com els de Francesc Vidal de l'Armentera o Francesc Mont d'Empúries. En molts casos, a més d'haver establert lligams familiars, van aconseguir la tinença d'una peça de terra.

En canvi, els forasters que van travessar la frontera més grans difícilment van aconseguir emparentar amb famílies del país. En molts casos ja tenien lligams als seus llocs d'origen i es van configurar en una mà d'obra temporera que anualment anava i venia de Catalunya a França. Aquest és el cas de Joan Gantie de 55 anys amb esposa a França i establert a Llançà, o el de Pere Pons de 50 anys i resident a la Selva de Mar. En aquests casos, atesa la proximitat amb la frontera cal pensar que les absències no haurien estat tan perllongades en el temps com podria succeir en el cas dels residents al Maresme, al Baix Llobregat o a les Terres de l'Ebre.

A diferència d'altres enclavaments de la costa catalana, a la Matricula de l'Alt Empordà es fa constar l'origen dels pares de l'esposa del matriculat. Aquesta dada –aparentment poc rellevant– esdevé molt il·lustrativa perquè ens confirma quelcom que ja se suposava però que no es disposava de dades documentals fefaents; la construcció d'una xarxa de lligams familiars, d'amistat i professionals entre el col·lectiu occità resident a Catalunya.⁽¹⁶⁾

16. CAPDEVILA MUNTADAS, A., "Les xarxes de sociabilitat dels immigrants francesos establerts a la comarca del Maresme durant el segle XVII", dins *XXIII Sessió d'Estudis Mataronins*, Mataró, 2006.

A la nòmina consultada sovintegen les confessions en què el nouvingut assenyala que el pare de la seva esposa és d'origen ultrapirineenc. A tall d'exemple, Antoni Condom, del bisbat de Tarba, remarcava que estava casat amb Caterina Bories, el pare de la qual era d'origen francès i la mare era de Cadaqués. En aquests casos, ens trobem que el nouvingut és acollit i entronca amb famílies d'origen occità que ja porten un temps residint al Principat.

Si en el cas anterior es tractava d'immigrants de segona generació que ja havien nascut al Principat, la matrícula permet localitzar també la presència de dones immigrades que resideixen de forma permanent a l'Empordà. Tradicionalment, s'ha considerat que aquest corrent migratori hauria estat de caràcter masculí a causa de la duresa i la dificultat del trajecte. Tanmateix, a les confessions consultades, proliferen els casos de dones occitanes. Per exemple, Bertran Moliner confessava que tenia una germana residint al Principat, mentre que Joan Bosch reconeixia que la seva esposa també era d'origen occità.

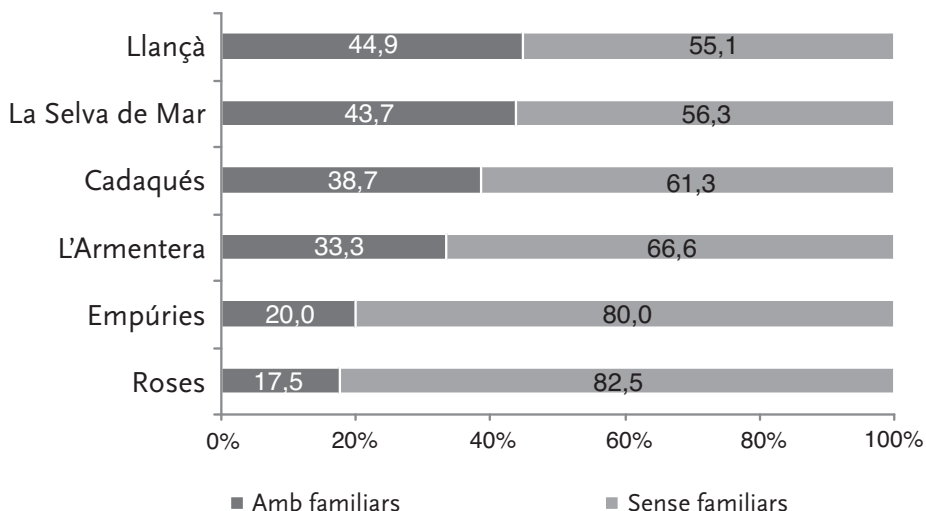
La minuciositat de la documentació consultada permet conèixer de primera mà fins a quin punt aquest flux migratori va ser de caràcter individual o col·lectiu. Entre les preguntes que van haver de respondre els forasters sobresurt aquella en què es demanava si tenien familiars al Principat. L'anàlisi de les respostes a aquesta qüestió permet apreciar que gairebé set de cada deu nouvinguts no disposava de cap lligam familiar al Principat. Per la seva banda, al Baix Empordà la proporció de matriculats sense parents va ser sensiblement superior, ja que ultrapassava el 80%.⁽¹⁷⁾ En canvi, al Maresme la xifra de matriculats sense familiars no arribava al 60%.⁽¹⁸⁾

L'existència d'aquest comportament tan heterogeni obliga a plantejar-se algunes preguntes; com ara quin podria ser el motiu pel qual els immigrants establerts a l'Alt Empordà tinguessin tan pocs familiars i en canvi els del Maresme en tinguessin tants. Un primer element explicatiu es podria buscar en l'àrea de procedència del nouvingut. Per exemple, el fet que bona part dels matriculats al Maresme fossin pirinencs explicaria l'elevat percentatge d'immigrants amb parents al Principat. Tanmateix, en el cas de l'Alt Empordà no s'aprecia un comportament massa diferent entre els naturals dels Pirineus i els de les terres Altes –en ambdós casos aproximadament quatre de cada deu matriculats afirmaven tenir algun familiar a Catalunya.

17. CORREDOR, A.M., "La vida dels francesos residents ...".

18. CAPDEVILA, A., "Les xarxes de sociabilitat dels immigrants ...".

Existència o no de familiars a Catalunya segons la Matrícula de 1637 (resultats expressats en percentatge)

Font: ACA, Consell d'Aragó, lligall 551, quadern 3.

Descartat aquest primer element, un altre factor explicatiu podria ser els anys de residència al Principat. Cal pensar que com més temps d'estada a Catalunya majors eren les probabilitats que els lligams familiars s'haguessin anat perdent. En aquest sentit, el càlcul de la mitjana d'anys de residència dels empordanesos permet confirmar la versemblança d'aquesta hipòtesi. Així, si els maresmencs portaven una mitjana de setze anys d'estada al país, la dels empordanesos era de vint-i-tres anys. Com ja s'ha apuntat en línies anteriors, cal pensar que per la seva ubicació geogràfica l'Alt Empordà hauria estat un dels primers enclavaments on s'haurien assentat els occitans en la seva pelegrinació cap a terres catalanes; per la qual cosa el temps de residència hauria estat major i haurien arribat a una cronologia més primerenca.

Entre els lligams més freqüents van sobresortir els cosins, els germans i en menor mesura oncles, nebots i pares. Disposem d'alguns casos força il·lustratius que reflecteixen fins a quin punt aquesta va ser una allau d'abast col·lectiu. Per exemple, cal destacar el cas dels germans Sirvent. Esteve Sirvent confessava haver arribat a terres catalanes cap al 1626, a l'edat de vint-i-cinc anys. Cinc any més tard s'hauria afegit el seu germà, que tenia

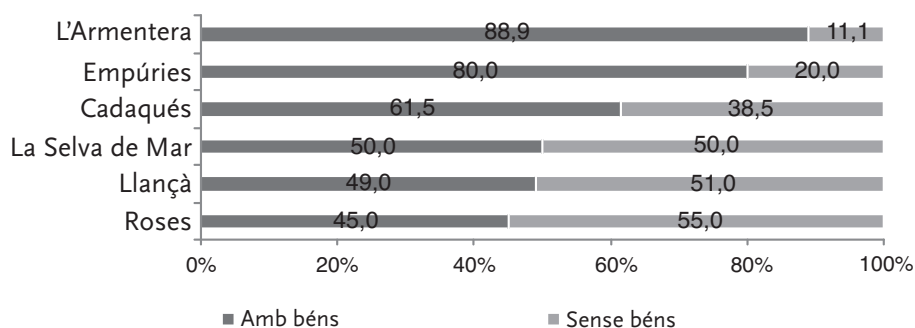
tretze anys. En aquest cas el fet que els dos germans fossin solters hauria afavorit que s'establissin de forma permanent a Roses.

ELS NIVELLS DE RIQUESA

Generalment tenim la visió o la imatge que aquest col·lectiu hauria viscut dins dels límits del pauperisme. Arribats amb poques pertinences; sovint amb poca cosa més que una capa gascona; anirien d'un lloc a l'altre cercant feina i malvivint a les pallisses, als estables o als corrals. Però en contrast amb aquesta imatge tan llastimosa, la Matrícula ens proporciona la imatge d'un altre col·lectiu, el dels menestrals i pagesos que havien aconseguit arrelar al nou país, s'havien casat i fins i tot havien obtingut la tinença d'un mas o d'una casa i unes peces de terra.

L'anàlisi de les dades aportades per la Matrícula permet apreciar que la majoria dels matriculats disposaven de béns a la contrada. Per poblacions, a l'Armentera i Empúries va ser on la presència d'immigrants amb béns va ser més elevada. A la banda baixa es van situar Llançà i Roses que no van arribar al 50%. Aquest fet contrasta amb els resultats obtinguts al Maresme. Si a l'Alt Empordà sis de cada deu matriculats reconeixien disposar d'algun bé a la contrada, en el cas del Maresme la proporció era de dos de cada deu. Davant aquests resultats cal plantejar-se si aquest predomini s'explicaria pel fet de portar més anys de residència al Principat o si pel contrari caldria atribuir-ho al tarannà més o menys minuciós dels encarregats d'elaborar la nòmina.

Tinença de béns entre els francesos matriculats
(Base: Responen. Resultats expressats en percentatges)

Font: ACA, Consell d'Aragó, lligall 551, quadern 1.

En primer lloc, el predomini d'immigrants posseïdors de béns es podria atribuir a l'edat d'arribada a Catalunya. Si a l'Alt Empordà la mitjana d'edat d'arribada se situava als 15,8 anys, al Maresme era de 17,25. Aquest element aparentment poc important esdevindria transcendental. Per una banda, el fet d'haver arribat a una edat més primerenca hauria afavorit que poguessin maridar amb dones catalanes. Això afavoriria que s'integressin de manera definitiva i que, per tant, es plantegessin la possibilitat d'adquirir béns. D'altra banda, la seva joventut propiciaria que molts d'ells tinguessin oportunitat d'aprendre un ofici o que si es dedicaven al conreu de la terra ho fessin d'una forma continuada al llarg del temps.

En segon lloc, cal pensar que com més anys de residència al país les probabilitats de disposar d'algun bé immoble augmentaven. Tot i ser una diferència molt petita, s'aprecia que la mitjana d'anys de residència al Principat era sensiblement superior entre els occitans empordanesos que disposaven d'algun bé moble o immoble.

El patrimoni dels inscrits a la nòmina estava integrat per la tinença de peces de terra, preferentment vinyes, cases i per la possessió de bestiar, roba i mobiliari. Possiblement, un element que contribuiria en part a explicar l'elevat percentatge de francesos posseïdors de béns seria la minuciositat de la matrícula feta a l'Empordà. En aquest cas, la confessió específica la roba i el mobiliari que posseeix el nouvingut, dades que són obviades al Maresme. En aquest sentit, cal remarcar que un 14% del col·lectiu de matriculats amb béns mobles i immobles confessava tenir roba o mobles.

Al marge d'aquests possibles elements explicatius, cal ressaltar la presència d'alguns immigrants que van arribar a concentrar autèntics patrimonis immobiliaris. Així, Joan Miquel Tolsana d'Albi i resident a Llançà tenia la tinença de tres cases, una peça de terra, un mas, quatre vaques, un parell d'ases i dos garrins. Aquest llenguadocià havia travessat la frontera als setze anys i portava quaranta-quatre anys de residència ininterrompuda al país, al llarg dels quals s'havia casat i havia fundat la seva pròpia família.

Una peculiaritat de l'Alt Empordà respecte al Maresme va raure en el fet que la tinença de béns immobles no va ser privativa dels occitans casats a Catalunya. Així, aproximadament dos de cada deu matriculats empordanesos solters confessaven tenir algun bé moble i immoble a la contrada. Probablement l'explicació aquest comportament tan diferenciat caldria atribuir-lo al fet que la majoria dels inscrits a la nòmina empordanesa eren immigrants que hi residien de forma permanents. En canvi, a causa del període de temps en què va ser elaborada la Matrícula al Maresme, la majoria dels inscrits eren immigrants temporers.

Així doncs, tal com van palesar Nadal i Giralt, la facultat d'accedir a l'usdefruit directe i fins i tot a la propietat de la terra que cultivaven es va configurar com un factor de l'arrelament dels immigrants.⁽¹⁹⁾ La Matrícula de l'any 1637, que demostra de manera categòrica la seva condició originària de peons a sou d'uns amos autòctons, no descarta, tanmateix, la possibilitat d'aquest accés. Per mitjà de l'estalvi o del matrimoni afortunat amb la filla o la vídua de l'amo, el mosso estranger va poder establir-se per compte propi o succeir directament l'antic amo. Aquesta possibilitat, que només es va donar a partir de 1586, fou la clau de la permanència.⁽²⁰⁾

Disposem d'alguns exemples de francesos que tenien cases o peces de terra per mitjà de l'esposa. Així, Antoni Alau, oriünd de Rodés, tenia una casa i una vinya com a dot de la seva esposa a Llançà.

Tanmateix, per als qui no emparentaven amb famílies posseïdores de patrimoni, la possessió d'una peça de terra no s'aconseguia fàcilment. Per obtenir-la eren necessaris molts anys de treball i esforç, no és casualitat que molts dels matriculats que declaraven tenir un patrimoni més o menys important fossin persones de més de cinquanta anys. Per exemple, Pere Veriu assenyalava que tenia una casa, una botiga, una pallissa i una barca.

A TALL DE CONCLUSIÓ: IMMIGRACIÓ PERMANENT O TEMPORERA

Una de les peculiaritats del flux migratori francès cap a terres catalanes va raure en el fet que una part dels nouvinguts va acabar casant-se i arrelant al país tal com ho testimonien les partides de casament i la Matrícula de 1637. Davant aquesta constatació, la immigració de francesos cap a Catalunya als segles XVI i XVII no encaixa amb el patró migratori que s'ha anat establint per a la immigració francesa a Espanya en la mateixa època, un patró dominat pel caràcter temporal dels desplaçaments, el pes determinant de les ciutats en l'atracció d'immigrants i la poca significació estadística dels casos d'arrelament al país de destinació.

Encara que la major part dels immigrants occitans arribats a l'Alt Empordà es van establir al país i hi van arrelar, una altra part es va erigir en una mà d'obra flotant que va viure a cavall entre el seu lloc d'origen i Catalunya. Malauradament, des del punt de vista francès no disposem de cap document

19. NADAL, J.; GIRALT, E., *Immigració i redreç*, ..., p. 183-184.

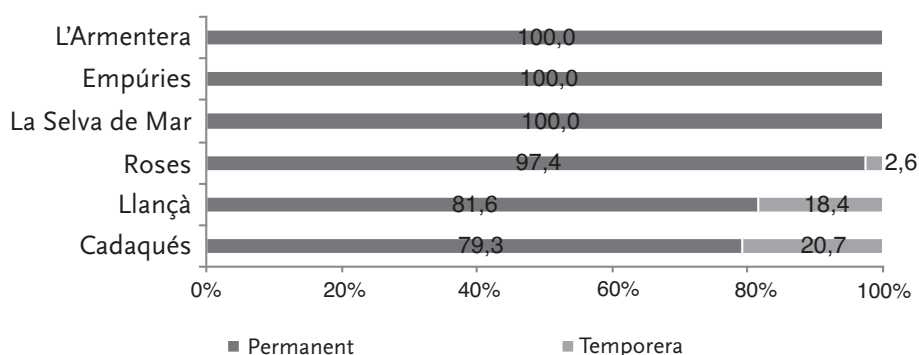
20. *Ibidem*.

estadístic comparable a la nòmina de 1637. No obstant això, els testimonis de l'època, preferentment, els informes emesos pels intendants de la segona meitat del segle XVII es fan ressò de l'arrelament d'aquest flux migratori.

Contràriament al que succeeix amb la immigració definitiva, que la historiografia l'ha negligit totalment, la temporal ha estat objecte d'alguns estudis, però la major part no remunten la investigació més enllà del segle XVIII, quan el corrent temporal dels segadors, artesans i mercaders cap a Espanya era ja una tradició. Al llarg d'aquest subapartat s'intentarà valorar quantitativament la importància d'aquests dos moviments migratoris: el temporal i el permanent a les localitats de la mostra.

La confrontació dels resultats proporcionats per aquesta nòmina ens revela, que nou de cada deu matriculats empordanesos confessaven residir de forma permanent a la comarca. En canvi, únicament un de cada deu vivia a cavall entre Catalunya i França. Per poblacions, Cadaqués va ser l'única localitat on la proporció d'immigrants temporers va tenir un major pes.

Tipus d'immigració segons la Matricula de francesos de 1637

Font: ACA, Consell d'Aragó, lligall 551, quadern 3.

L'elevat nombre de francesos permanents a l'Alt Empordà no ens ha de sorprendre si tenim present els resultats de la variable edat d'arribada a Catalunya i estat civil. Així, en aquesta comarca els nouvinguts es caracteritzaven per haver arribat a una edat més primerenca, la qual cosa els hauria permès poder contraure matrimoni amb una donzella del país, aprendre un ofici i aconseguir la tinença d'alguna propietat. D'altra banda, cal recordar que

l'estudi dels anys de residència al país ha revelat que els occitans establerts a l'Alt Empordà feia més anys que residien al país. Per aquest motiu és probable que molts dels que havien començat essent immigrants temporers haguessin abandonat aquesta feina estacionària i s'haguessin establert definitivament al nou país o retornat al seu lloc d'origen.

En definitiva, l'anàlisi de les dades proporcionades per la Matrícula de francesos de 1637 ha permès constatar la singularitat de l'Alt Empordà. Per la seva proximitat amb França, cal pensar que les localitats empordaneses haurien estat les primeres en rebre el flux migratori occità. Per aquest motiu, quan s'analitza la casuística empordanesa i es compara amb la d'altres comarques catalanes s'aprecien alguns elements distintius: més anys d'estada al Principat, edat d'arribada al país més primerenca, predomini dels casats amb una catalana, preponderància dels immigrants permanents, prevalença dels matriculats propietaris de béns immobles i poca rellevància dels forasters amb familiars al Principat.

Malauradament la font documental emprada no arriba més enllà de 1637, motiu pel qual desconeixem els efectes que l'esclat de la revolta de 1640 i les resolucions del tractat dels Pirineus van tenir sobre els occitans empordanesos. Tot amb tot, l'anàlisi de la Matrícula de 1637 ha posat de relleu fins a quin punt aquest col·lectiu es va integrar i va assolir un nivell de vida més que satisfactori. Ens manca però la informació proporcionada per altres fonts documentals com els llibres de matrimonis o el de defuncions que permetrien conèixer des d'un altre punt de vista les condicions socioeconòmiques d'aquest col·lectiu especialment a partir de la segona meitat del segle XVII.